

Салморбекова Р.Б.

КЫРГЫЗСТАНДАГЫ СОЦИАЛДЫК ЧЫҢАЛУУ МАСЕЛЕЛЕРИ

Салморбекова Р.Б.

ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНОЙ НАПРЯЖЕННОСТИ В КЫРГЫЗСТАНЕ

R.B. Salmorbekova

PROBLEMS OF SOCIAL UNREST IN KYRGYZSTAN

УДК: 323.2

Макала аймактардагы социалдык чыңалуу маселелерине арналган. «Социалдык чыңалуу» түшүнүгү илимий талдоого алынган, социалдык-саясий чыңалуунун байланыштары жана конфликттери изилденген. Макалада социалдык чыңалуунун факторлору сүрөттөлгөн.

Негизги сөздөр: социалдык чыңалуу, регион, конфликтти алдын алуу, социалдык чыңалуунун факторлору жана себептери, жергиликтүү өз алдынча башкаруу.

Статья посвящена актуальной проблеме исследования социальной напряженности в регионах. Проанализированы понятия «социальная напряженность», исследуется взаимосвязь социально-политической напряженности и конфликта. В статье описаны факторы социальной напряженности.

Ключевые слова: социальная напряженность, регион, предотвращение конфликта, факторы и причины социальной напряженности, местное самоуправление.

The article is devoted to the actual problem of the study of social tension in the regions. Analyzed the concept of "social tension", examines the relationship of social and political tension and conflict. The article describes the factors of social tension.

Key words: social tensions, region, conflict prevention, factors and causes of social tensions, local government.

Коомдун баардык чөйрөлөрүндөгү өзгөрүүлөр экономикада, саясатта жана социалдык-маданий чөйрөдө жаңы көз караштарды жана мамилелерди жаратууда. Жаңылануунун эски менен болгон күрөшү коомдо социалдык чыңалууну жаратып келет. Мындай абалга нааразычылык бийликтин баардык бутактарына ар кандай үлгүдө чагылдырылып жатат. Бир жагынан коомдук жашоого кайдыгер мамиле, жүрүп жаткан окуяларга көңүл чөгүү башталса, башка жагынан агрессия, нааразычылык жана митингдер активдүү жүрө баштады. Айрым учурларда мистикалык, паранормалдык кубулуштарга берилип кеткендер күчөдү. Кыргыз коомундагы социалдык чыңалуунун өсүшүнө экономика жана саясат тармагындагы кризис негизги себеп болуп калууда. Жумушсуздук, жашоо минимумунан төмөн кирешедегі калктын санынын көбөйүшү маргиналдардын пайда болушуна, жашоо сапатынын, стилинин жана жашоо

элесинин өзгөрүшүнө алып келди. Социалдык баалуулуктардын катмарланышына жана калк арасындагы ар кандай топтордун жашоо деңгээлинин ажырашы күчөдү.

Азыркы коомдо социалдык чыңалуу «точкасын» топтогон топтор бар. Социалдык мамиледе – бул пенсия курагындагылар, жаштар, жумушсуздар, бюджет кызматкерлери, аз камсыз болгон жана көп балалуу үй-бүлөлөр ж.б. Территория боюнча – бул жашоо деңгээли төмөн, жумушсуздуктан миграциянын агып чыгышы жана келишинин жогорку деңгээлдеги аймактары.

Чыныгы көйгөйлөрдүн жана конфликттердин өз тамыры бар жана ал жергиликтүү деңгээлде башталат. Элдердин күнүмдүк жашоосундагы көйгөйлүү маселелерди чечүүчү орган катарында жергиликтүү өз алдынча башкаруу иш алып барат. Эреже катарында жергиликтүү эл күнүмдүк турмуштук баш аламандыктарды өз убагында ажырата карай алышпайт жана социалдык чыңалууну кандай чечүүнү билишпейт. Жергиликтүү бийлик болуп өткөн конфликттерди чечүүгө аракет кылышат, анткени конфликттерди алдын алуу жана чечүү системасы жок. Жергиликтүү органдардын жетишсиз компетенциясы конфликттерди алдын алуу жана чечүүгө алып келбестен, алар көмүскөдө калууда.

Элдин жашоо сапатынын көйгөйлөрү боюнча чыныгы так маалыматтардын жоктугу жана кыргыз коомундагы антропосоциалдык өзгөрүүлөргө баа берүү илимий талдоого муктаж. Бул коомдук пикирди аныктоо үчүн жарандардын жана эксперттердин катышуусунда ар кандай ыкмаларды колдонуу менен социологиялык изилдөө жүргүзүүнүн зарылдыгын жаратты. Социологиялык изилдөө келечекте өнүгүүнүн максаттарын жана жүрүп жаткан процесстин жалпы сүрөтүн аныктоого мүмкүндүк берет. Биз жүргүзүп келген изилдөөлөрдүн айрымдарына токтоло кетсек.

Социалдык чыңалуу коомдогу болуп жаткан процесстерге байланыштуу болгондуктан, Кыргызстандын жарандарынын чыңалуу абалы жогорку деңгээлде. Ааламдашуу шартында социалдык адаптация жарандардын жаш-курагына, улутуна, жашоо

деңгээлине жана жынысына көз каранды экендигин изилдөөнүн жыйынтыктары чагылдырды.

Жаңы жашоонун абалына калыптанууда кээде адам өзүнүн мүмкүнчүлүктөрүн жоготушса, толугу менен өздөрүн ача албайт. Айрымдары социалдык чыңалуудан өз мүмкүнчүлүктөрүнө шектене башташат. Бул агрессия, басынуу жана ишенбестик сезимин жаратат. Көйгөйлөрү окшош адамдардын топтоу жаңы жашоонун абалына көнүү боюнча ар кандай клубдарда, уюмдарда окушат. Тилекке каршы, мындай уюмдарды чет элдик донорлор каржылоодо, алар кээде өз маданиятын, эрежелерин таратууда.

Адамдардын ишенүүсү - жашоонун булагы, негизинен демократиялык мамлекеттин түзүлүшүндөгү байлыктарды башкаруудагы кыймыл-аракеттерди колдоо. Ишеним демократиянын жашоого болгон умтулуусун жана чыдамдуулугун камсыз кылуу. Саясий ишеним менен жеке адамдардын ортосундагы ишенимдердин айырмалары өтө чоң: бийликтин маңызына, анын институттарына, конкреттүү инсанга, анын башкаруучуларына болгон ишеним; жалпы эле адамдарга болгон ишеним.

Демократиянын баалуулуктарына ишенүү - бул элдин бийликке болгон мамилеси. Демократиянын жаратылышына: эл аркылуу шайланган президент, парламент, айыл өкмөттөрү, эркин прессага терең ишенүү. Мамлекетибиздин башкаруу мекемелеринен көптөгөн иштерге берген убадаларынын кагаз беттеринде калышы жана бюрократиялык жолдор менен чечилүүсү элдин ишеничин төмөндөтүүгө өздөрү жол берүүдө. Андан тышкары демократиянын өнүгүүсүнө болгон мамилелердин жат көрүнүштөрүн сүрөттөөдө.

Коомдогу адаттарды эрежелерди адам ыңгайга карап мамиле кылыш керек. Бул эрк менен тыгыз байланышта болгондуктан, өлкөдө экономиканын өнүгүшү мамлекеттин саясий абалынын туруктуулугу жарандар менен мамлекеттин ортосундагы ишеничти бекемдээри белгилүү болду. Мамлекетке болгон ишенүү жогорку деңгээлде болсо, анда демократиянын институттарынын деңгээли да жогору, тескерисинче, мамлекетке болгон ишенич төмөн болсо анда демократиянын институттарынын деңгээли да төмөн деп билсек болот.

Жергиликтүү өз алдынча башкаруу - бул жергиликтүү элдин же алардын тандалган өкүлүнүн укуктук негизинде же кабыл алган эрежелеринин чегинде милдеттерин жана мүмкүнчүлүктөрүн пайдалана билүү үчүн төмөнкү үч чоң негизги постулатты сунуштайт: 1) коомдун биримдикти милдеттендирүү (милдеттендирүүнүн бардык аймактарынын макулдашуусу); 2) универсалдуу милдеттендирүү; 3) зарылдык постулаттарын сактоо.

Жүргүзүлгөн изилдөөлөр көрсөткөндөй, жергиликтүү өз алдынча башкарууну өнүктүрүү аймактардын жана каржылоонун деңгээли менен байланышта. Социологиялык изилдөөнү талдоодо белгиленгендей, Кыргызстанда демократиялык жүрүштө жергиликтүү өз алдынча башкарууга экономикалык жактан колдоо болбосо, калыптануусу кыйын.

Жергиликтүү өз алдынча башкаруунун негизги максаты – аймактарда элдин жашоо деңгээлин жакшыртуу үчүн социалдык институт катары өнүгүүнүн негизги маселелерин чечүү.

Коомдук мамилелердин өнүгүүсүндөгү лабилдүүлүктөн – жергиликтүү өз алдынча башкаруунун милдеттерин экономикалык жана регионалдык өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен аныктоо керек. Азыркы маалда жергиликтүү өз алдынча башкаруу өзүнө жүктөлгөн милдеттеринин баардыгын аткара албайт жана айрым гана маселелерди чечүүгө мүмкүнчүлүгү бар. Жергиликтүү өз алдынча башкаруунун кызматкерлеринин кесипкөйлүк сапаты азыркы учурга жооп бербегендиктен, аларды атайын даярдоо жана кадрларды кайра даярдоодон өткөрүү зарыл. Биздин көз карашыбызча, илимий изилдөөнүн негизинде талаптандырылган тажырыйбалык маселелерди чечүүдө жергиликтүү өз алдынча башкарууну социалдык институт катары кароо маанилүү.

Жергиликтүү өз алдынча башкаруу экономикалык жана жергиликтүү бюджетти каржылоо маселесинин начардыгынан калыптануу шартында. Демократиялык эрежелердин жарандык коомдо калыптана албай жаткандыгы жана бийлик толугу менен борборсуздаштырууга өтө албай жаткандыгы жергиликтүү өз алдынча башкаруу социалдык институт катары өз милдеттерин аткара албай жаткандыгына таасирин тийгизүүдө. Коомдук мамилелердин жана жарандык коомдун толук калыптанбагандыгынан, аймактык жана экономикалык өзгөчөлүктөргө жараша жергиликтүү өз алдынча башкаруунун негизги максаттарын аныктоо керек.

Азыркы маалда жергиликтүү өз алдынча башкаруунун социалдык аймактагы: саламаттыкты сактоо, билим берүү, турак жай, коммуналдык чарба, социалдык камсыздандыруу маселелери актуалдуу бойдон калууда. Жергиликтүү өз алдынча башкаруунун кызматкерлеринин кесипкөйлүк сапаты азыркы учурдун талаптарына жооп бербейт, аларды атайын жана кадырларды кайра даярдоодон өткөрүү зарыл. Жарандык коомдун өнүгүүсүндө жана социалдык мобилизацияда бийликти жана материалдык ресурстарды мамлекет менен жергиликтүү өз алдынча башкаруунун ортосунда туура бөлүштүрүү зарыл.

1. Кыргыз Республикасын өнүктүрүү боюнча бирдиктүү улуттук программалар жана идеологиянын жоктугунан стратегиялык реформаларды жүргүзүүдө чет элдик эксперттердин сунуштарын пайдалануу өлкөнүн муктаждыктарына жооп берген жок.

2. Социологиялык изилдөөлөрдүн жыйынтыктары чагылдыргандай, соңку 3-4 жылдагы коомдогу өзгөрүү тенденциялардын таасиринде үй-бүлөдө эркектердин статусу төмөндөй баштаган, мындай абалга социалдык-экономикалык реформа таасирин тийгизген. Кыргыз коомундагы трансформация процесси үй-бүлө институтунун мүчөлөрүнүн статустарынын жана мамилелеринин өзгөрүүсүнө материалдык камсыздануу чоң түрткү болууда. Азыркы үй-бүлөлөрдүн ичинде материалдык камсыздануу

жогору бааланууда, бул кубулуш үй-бүлө мүчөлөрүнүн мамилелеринде чагылдырылбай койгон жок.

3. Кыргыз жаштарынын арасында үй-бүлөлөрдүн ажырашуусу жана жарандык никеде жашагандардын көбөйүүсүнүн кесепетинен өз укуктарын коргой албай коомдо толук үй-бүлөлөр кыйроодо. Мындай абал коомдо психологиялык чыңалууну жаратып жана социалдык жетим балдар көбөйүүдө. Өткөөл мезгилде балдарды тарбиялоо мамлекеттен жана коомдон өзгөчөлөнүп калды. Социологиялык изилдөөнүн жыйынтыктары боюнча социалдык чыңалуунун «чордону» катарында 25 жаштан 55 жашка чейинки эркектер эсептелет, ошондуктан маселени жеңилдетүү үчүн мамлекет жана жеке сектор тарабынан материалдык-моралдык колдоо көрсөтүлүү керек: ишке орноштуруу, квалификациясын жогорулатуу жана кайрадан окутуу, төмөн пайыздагы кредиттерди берүү ж.б.

4. Кыргызстанда социалдык трансформация процесси жүрүүдө, ал өзүнүн бир сызыктуу багытына түшө элек. Калктын жашоосунун төмөн деңгээли

жана сапаты «тобокел топторуна» кирүүчү жаңы жарандардын катмарын пайда кылды (жумушсуздар, жакырлар, бомждор, көчө балдары, ВИЧ/СПИД оорусуна чалдыккандар, криминалдык авторитеттер, психикалык жактан жабырлангандар, мигранттар ж.б.). Мындай топтун мүчөлөрүнүн өкүлдөрү ар бир үй-бүлөдө кезикпей койбойт.

Адабияттар:

1. Аверьянов Л. Я. Социология: что она знает и может / Л.Я. Аверьянов. - Москва, 1993. - С.75
2. Лапин Н.И. Социология // Под общей ред. - Москва, 2006. - С.91.
3. Салморбекова Р.Б. Механизм ОРТ (общереспубликанское тестирование) – это борьба с коррупцией в Кыргызской Республике. // Образование и наука: вопросы теории и практики. 2015. №1. С. 193-197.
4. Салморбекова Р.Б. Социальная напряженность в период трансформации кыргызского общества. // Республиканский научно-теоретический журнал «Известия вузов Кыргызстана», №6. - Бишкек, 2016 год.

Рецензент: д.соц.н., профессор Бектурганов К.